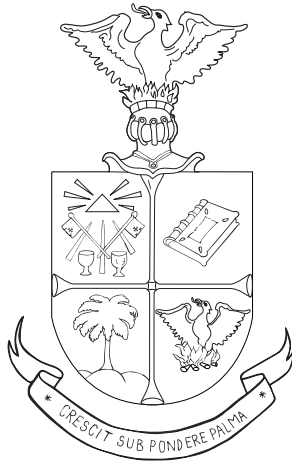

DE IURIS PERITORUM MERITIS 18.

70

STUDIA IN HONOREM
ISTVÁN STIPTA

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Budapest, 2022

A kötet szerkesztői:

Birher Nándor – Miskolczi-Bodnár Péter – Nagy Péter – Tóth J. Zoltán

Olvasószerkesztő:

Nagy Lenke – Schlachta Boglárka Lilla

© Szerzők, 2021

ISSN 1789-0896

ISBN 978-615-5961-79-3

Kiadja a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara

Felelős kiadó: Prof. Dr. Miskolczi-Bodnár Péter dékán

A kiadvány nyomdai munkálatait előkészítette:

Patrocinium Kiadó

TARTALOMJEGYZÉK

Tisztelgés Stipta István Professzor Úr 70. születésnapja alkalmából	13
Előszó	15
Stipta István szakmai életrajza	17
Stipta István közleményei	19
Antal Tamás Szilágyi Dezső az irodalomban	53
Antalóczy Péter A gyámság jogintézménye Werbőczy Tripartitumában	61
Balogh Elemér A király jogállása az Alkotmánybíróság judikatúrájában	69
Balogh Judit A neoabszolutizmus időszakának bíróságszervezési törekvései	77
Bencsik András „Megint egy álommal kevesebb”	85
Birher Nándor A magyar–vatikáni kapcsolatok Trianon idején, egy futárjelentés alapján – Csiszárík János	95
Birkás Antal Luther felfogásának 20. századi kritikája – Karl Barth felfogása	105
Blazovich László Vásárhelyek és forgalmuk a középkori Szegeden	113
Bódiné Beliznai Kinga A bírói fegyelmi felelősség szabályozása 1945 után	123

Boóc Ádám	
Néhány észrevétel az ügyvédi felelősségbiztosítás és a COVID-19 világjárvány vonatkozásában	131
Czine Ágnes	
A természet és a környezet védelme egy alkotmánybíró szemével	139
Cservák Csaba	
A magyar államfő összehasonlító jogtörténeti szempontból	145
Domokos Andrea	
A gyermekvédelem fejlődése a büntetőjogban	157
Fioco Miroslav	
Files separation between the Czechoslovak Republic and Hungary in the interwar	167
Földi András	
Irracionalizmus és liberalizmus az archaikus kori római perjogban	175
Gönczi Katalin	
Közép-Kelet-Európa városainak közös jogi öröksége: a magdeburgi jog eredete, forrásai és a jogi transzfer	183
Hamza Gábor	
A felsőoktatás reformja különös tekintettel a habilitáció kérdésére – nemzetközi kitekintés	191
Herger Csabáné	
A germán férji Munt továbbélése a természetjogi kódexekben	195
Homicskó Árpád Olivér	
Az egyén szociális védelme biztosításának vázlatos elemzése, a magyar jogi szabályozáson keresztül	203
Homoki-Nagy Mária	
A kereskedelmi vétel egyes szabályai	211

Horváth Attila

A kormány (minisztertanács) Magyarországon, a szovjet típusú diktatúra időszakában221

Jakab Éva

Hajósok és kereskedők a Földközi-tenger mentén229

Képes György

Pap Dávid 1905. évi törvénytervezete a korlátolt felelősségű társaságokról ..237

Király Lilla – Papp Eszter

Az Online választottbírói tárgyalás a tisztességes eljáráshoz való jog aspektusából245

Komáromi László

Alapvető konszenzus és közvetlen demokrácia: a két világháború közötti Észtország és Írország példája255

Koncz Ibolya Katalin

Társadalmi változások Magyarországon a dualizmus időszakában265

Kun Attila

Az alternatív vitarendezés perspektívái a transznacionális munkajogi térben, különös tekintettel az OECD Nemzeti Kapcsolattartó Pontok szerepére275

Lehotay Veronika

A Miskolci Ügyvédi Kamara a két világháború között, különös tekintettel a zsidótörvényekre283

Lentner Csaba

A 2013 utáni jegybanki szabályozás aktuális kérdései291

Lévay Miklós

Schäfer István magyarországi tudományos munkásságáról299

Máthé Gábor

Közjogi felhatalmazások (1946 – 1947)311

Mezey Barna	
„Criminalis szempontból Magyarországot a civilisált országok közé nem számítom”	317
Miskolczi Bodnár Péter	
Adalékok a gabonaőrlés történetéhez	327
Móré Sándor	
A nemzetiségi parlamenti képviselet szabályozásának történeti áttekintése	337
Nagy Péter	
Adalékok Ujlaki Miklós munkásságához az Amerikai Egyesült Államokban	345
Nochta Tibor	
Gondolatok a kezes helytállási kötelezettségével összefüggő kockázatokról ...	353
P. Szabó Béla	
Egy őrvideki joghallgató, Gottfridus Graff 17. századi peregrinációja emlékkönyvi bejegyzései alapján	361
Peres Zsuzsanna	
„Holtomiglan, holtodiglan...” Gondolatok a kora újkori magyar főúri házasságok kapcsán	373
Pétervári Máté	
A magyar alkotmány- és jogtörténet-tananyag változásai fél évszázad alatt	381
Petrasovszky Anna	
A király egyházkormányzati jogainak ideológiai megalapozása a 18–19. század során	391
Pókecz Kovács Attila	
Jean Rivero (1910–2001) jelentősége a 20. századi francia közjogtudományban	403
Rigó Balázs	
Szemelvények a patriarchális államelmélet irodalmából	411

Rokolya Gábor	
A közjegyzői intézményre vonatkozó szakirodalom a polgári korban	419
Schlachta Boglárka Lilla	
A botrányos magaviselet tényállása az 1871. évi VIII. törvénycikk tükrében	427
Szűcs Lászlóné Siska Katalin	
Musztafa Kemal Atatürk: egy katonai stratégián alapuló politikai karrier vázlatá	435
Erik Štenpien	
Bohuslavi döntvénytár legérdekesebb határozatai	443
Milan Sudzina	
Development of bankruptcy law in Slovakia after 1918	451
Szabófalvi József	
Alkotmányos állam – közjogi jogvédelem – jogállam	461
Szabó István	
A közvetlen demokrácia gyökerei történelmi alkotmányunkban	471
Szabó Miklós	
A kazuisztikus törvény	481
Szabó Zsolt	
A német alkotmány nemzetközi hatása	489
Tóth J. Zoltán	
Az alkotmány és az alkotmányosság fogalmáról	497
Varga Norbert	
Egy kartellszerződés lényeges elemei egy konkrét példa alapján	505
Völgyesi Levente	
Hetven jogtörténeti gondolat Miskolc város múltjáról	513

P. SZABÓ BÉLA
egyetemi tanár (DE ÁJK)

EGY ŐRVIDÉKI JOGHALLGATÓ, GOTTFRIDUS GRAFF 17. SZÁZADI PEREGRINÁCIÓJA EMLÉKKÖNYVI BEJEGYZÉSEI ALAPJÁN

Principes sunt mortales, Respublica aeterna.
Tacitus, Annales III. 6.

Az Ünnepelet – sok nagyon jelentős intézmény- és normatörténeti kérdéskör mellett – impozáns és sokrétű tudományos munkásságának jelentős részét szentelte a 19-20. század hazai jogi kulturáltság egyes vonatkozásai feltárásának, a jogi ismeretek továbbadása folyamata és intézményei elemzésének, valamint jelentős, neves vagy kevésbé ismert jogász-személyiségek életútja felelevenítésének. A hazai igazságszolgáltatás fejlődéstörténete mellett a jogtudomány hazai története is központi szerepet tölt be tudományos oeuvrejében. Ugyanakkor pályatársai és tanítványai a gondos, mindig segítőkész kollégát és mestert is tisztelhetik benne, aki jelentős mértékben rányomta bélyegét az ezredforduló körüli évtizedek hazai jogtörténeti törekvéseire. Jóindulatú támogatására és bölcs tanácsaira e tanulmány szerzője is bizony számíthatott az elmúlt évtizedekben a korai újkor hazai jogi kulturáltság korabeli európai jogtudományból eredő mozaik-cserepeinek gyűjtögetése során. Egy ilyen szerény darabka képezi az alábbi tisztelgő írás tárgyát is.

A korai újkor szokásjog által uralt magyarországi jogéletbe – elsősorban a városok, de több esetben a vármegyék szintjén is – bizonyíthatóan szerepet kaptak olyan jogtudók is, akik ismereteik egy részét külföldi egyetemeken tanulva szereztek, és azt hazatérve valamilyen módon hasznosították is. A Magyarországról és Erdélyből indult *peregrinusok* azon csekélyebb részének adatbázisa – akik hazai tanulmányaik kiegészítése érdekében a filozófiai tanulmányok után nem teológiai vagy orvosi tudásuk gyarapítására törekedtek, hanem érdeklődésük a korabeli európai jogi tudás egyes szeleteinek elsajátítását is célozta – a források tökéletlensége okán sohasem lehet teljes.¹ Annak ellenére így van ez, hogy a peregrináció-kutatás természetes forrásbázisán – a hazai vonatkozásban szinte teljesen feltártnak tekinthető² – egyetemi matrikulák kívül az utóbbi időkben más

1 Erről bővebben P. SZABÓ Béla: Egy be nem végzett feladat: külföldi egyetemjárás és hazai jogi kultúra a korai újkorban *Iustum Aequum Salutare*, 2016/1, 111-120.

2 A Szögi László nevével fémjelzett, egyedülálló adattár eddig több, mint kéttucatnyi kötetben került kiadásra az elmúlt évtizedekben (*Magyarországi diákok egyetemjárása az újkor-*

források is egyre intenzívebben kiaknázásra kerülnek a témával foglalkozó irodalom- és művelődéstörténészek által. Egyértelműnek mutatkozik például, hogy a *peregrinusok* által megvédett vitairatok (*disputationes-dissertationes*) paraszövegeinek (ajánlások, üdvözlőversek) kiértékelése mellett a korabeli vándordiákok által magukkal vitt *album amicorumok* emlékkönyvi bejegyzéseinek integrálása a peregrinációs kutatásokból kinövő adatbázisokba, tovább növelhetné az egyes tudásterületek képviselőiről (tanulmányaikról, kapcsolataikról, esetleg későbbi életútjukról) meglévő ismereteinket, mind makro- mind mikro-szinten.³ Az egyes, most inkább még egymás mellett létező információ-források összefogása egy jól kutatható integrált adatbázisba lehet a hazai peregrináció-kutatás következő – valamennyi hazai tudományterület történetét szolgáló – nagy feladata. Gottfridus Graff peregrinációjának alábbi nyomon követése – a kísérlet szerény hozadéka ellenére is – talán például szolgálhat a megfogalmazott cél hasznosságára.

1. A forrás

A legcsekélyebb mértékben sem lehet céлом jelen keretek között, hogy az *album amicorumnak* mint művelődéstörténeti forrásnak a jelentőségét hangsúlyozzam. A kérdésnek hatalmas nemzetközi⁴ és növekvő hazai irodalma van. Az alábbiakban kifejtendőkre tekintettel csak arra utalhatunk, hogy a kiemelkedő fontosságú prozopográfiai, biográfiai, művelődés-, mentalitás-, valamint tudomány- és oktatástörténeti jelentőséggel bíró forrástípus – amellett, hogy más társadalmi környezetben is jelentőséggel bírt – a diákok nagyfokú mobilitása miatt az 1550-es évektől kezdve rendkívül elterjedt volt szinte egész Európában. Az *album-tartás* gyakorlata elsősorban a protestáns diákközösségekre jellemző kulturális és kommunikációs jelenség volt.

A tiszta lapokból álló, általában kereszt-oktávba kötött könyvecske tartásának egyik célja az volt, hogy tulajdonosaik megőrizték személyes találkozásaik emlékét: azért kérhették vándorlásaik során professzoraiktól, más előkelő és tanult emberektől és diáktársaiktól nevük, jelmondataik és az általuk fontosnak tartott gondolatok bejegyzését *albumaikba*, hogy később emlékezzenek korábbi ismerőseikre és saját korábbi életszakaszukra.

ban).

- 3 Szintén egyedülálló a Latzkovits Miklós által koordinált évtizedes vállalkozás (*Inscriptiones Album Amicorum – IAA*), amelynek eredményeként a kutatók rendelkezésére áll a hazai vonatkozású korajkori emlékkönyv-bejegyzések kereshető, az eredeti dokumentumok reprodukcióját is tartalmazó hatalmas adatbázisa. Vö. <http://iaa.bibl.u-szeged.hu/> (2021. 12. 15.) Az alábbiakban ezen adatbázis rekordjaira utalunk IAA megjelöléssel.
- 4 Mind helyett álljon itt egy monográfia és egy módszertani összefoglaló: SCHNABEL, Werner Wilhelm: *Das Stammbuch. Konstitution und Geschichte einer textsortenbezogenen Sammelform bis ins erste Drittel des 18. Jahrhunderts.* (Frühe Neuzeit, 78). Tübingen, Walter de Gruyter, 2003.; SCHNABEL, Werner Wilhelm: *Stammbücher.* In: RASCHE, Ulrich (Hrsg.): *Quellen zur frühneuzeitlichen Universitätsgeschichte. Typen, Bestände, Forschungsperspektiven.* (Wolfenbütteler Forschungen, 128). Wiesbaden, Harrasowitz, 2011, 421-452.

Az *album*ok elsősorban az egyes birtokosok biográfiájának kiegészítéséhez járulhatnak hozzá, hiszen ezek segítségével kideríthető, hogy mikor és hol tanult az adott „bújdosó diák”, akkor is, ha nem iratkozott be egy adott egyetemre. Segíthetnek rekonstruálni személyes kapcsolataikat, „kapcsolathálójukat”⁵ választott tudásterületükön belül és azon kívül. Olykor rekonstruálhatóvá teszik a *peregrinus* törekvéseit, későbbi céljait, hiszen olyan „jelentős” ismerősök bejegyzéseit is megszerezhették, akik példaképként szolgálhattak, vagy olyan szférába nyithattak számukra ajtót, amelyben remélték, hogy megvetik a lábukat, egy olyan korban, amikor a mecenatúra és a kapcsolatépítés nagyon is meghatározta a karrierlehetőségeket.⁶

2. Gottfridus Graff, egy határvidéki polgárfi útra készül

Az Alsó-Ausztria, Stájerország és a történeti Vasvármegye határai találkozásánál fekvő Pinkafő (Pinckafeld) németajkú lakossága az 1640-es években „országot” váltott. A városka azon közösségekhez tartozott, amelyeket I. Mátyás annak idején a korona kiváltása érdekében elzalogosított. A Habsburg királyok által utóbb pallosjoggal és vámszabadsággal ellátott város 1644-ben a Batthyányiak uralma alá került, és 1647-ben visszacsatoltatott a Magyar Királysághoz.⁷

Éppen ezen időben egy valószínűleg a '20-as évek végén Pinkafőn született németajkú ifjú, Gottfridus Graff⁸ (Graf, Grave) az egy napi járóföldre található Sopronban nagy terveket forgathatott a fejében. Mindezt azon kis *album* alapján állíthatjuk, amelybe az első bejegyzés 1645 végén került, s amelyet ma az Országos Széchényi Könyvtárban őriznek.⁹

Az *album* tanúsága szerint Graff 1645 októbere előtt – nem tudjuk milyen hosszú ideig – Sopronban tanulhatott Johannes Schueller *conrector* kezei alatt [IAA 1518]. 1645. október elején két nap alatt több bejegyzést¹⁰ is szerzett emlékkönyvébe, ami

-
- 5 MARKÓ Anita: Hálózatok a 16–17. századi *album amicorum*okban. Az 1500 és 1700 közötti hungarika jellegű emlékkönyvbejegyzések hálózatelemzése az *Inscriptiones Alborum Amicorum* adatbázis alapján. *Digitális Bölcsészet*, 2018/1, 55-83.
 - 6 SCHNABEL, Werner Wilhelm: *Das Album Amicorum. Ein gemischtmediales Sammelmedium und einige seiner Variationsformen*. In: KRAMER, Anke — PELZ, Annegret (Hrsg.): *Album. Organisationsform narrativer Kohärenz*. Göttingen, Wallstein, 2013, 225-226.
 - 7 SZIKLAY János – BOROVSKY Samu (szerk): *Magyarország vármegyéi és városai. Vasvármegye*. Budapest, Apolló, 1998, 81-82. A visszacsatolás kérdéséről részletesen BARISKA István: *A szent koronáért elzalogosított Nyugat-Magyarország 1447-1647* (Archívum Comitatus Castriferrei 2). Szombathely, Vas Megyei Levéltár, 2007, 135-137.
 - 8 Mint az alábbiakban más személyeknél is, az egységesség érdekében – kivéve az egyértelműen beazonosítható magyar személyeket – a latinus névalakokat használom.
 - 9 Oct. Lat. 132.
 - 10 A bejegyzések állandó részeként talán a *symbolum*, az *inscriptio* és a *dedicatio* különíthető el a ma követett tudományos gyakorlat szerint. Az első a beíró jelmondatát jelenti, míg a második azon (általában forrás-) idézetet, amelyben életre szóló tanácsát fogalmazza meg az *album*-tulajdonos felé. Az ajánlásban sokszor konvenciókhoz kötött sablonszövegek jel-

azt mutatja, hogy elhagyni készült a várost, hogy további tanulmányokat folytasson külföldön. A város notabilitásainak jóváhagyását és biztatását mutatják többek mellett Jacob Stainer polgármester¹¹ [IAA 1548], Johann Schubert lelkész¹² [IAA 1604], Guilelmus Artner, *iuris utriusque doctor*, többszörös polgármester¹³ [IAA 1537] bejegyzései. Példaként lebeghettek Graff előtt a polgármester fiának, Johann Stainernek¹⁴ politikai és jogi tanulmányai, akitől szintén bejegyzést [IAA 6155] kért.

Egyébként Graff soproni beágyazódását mutatja, hogy a szintén emlékkönyvébe jegyez sógora Johannes Fischer, soproni polgár¹⁵ is [IAA 11152], aki Graff vállalkozásához, tanulmányútjához természetesen sok szerencsét kíván.

3. Alapozás Sziléziában

Nincs közvetlen információk arról, hogy merre vette az irányt Graff, hogy egyedül kelt-e útra, vagy voltak „bújdosótársai” is. Feltételezhetjük, hogy tanulmányai következő színteréül a soproniak előtt igen népszerű sziléziai várost Boroszlót választhatta. Bár a bejegyzés helymegjelölés nélküli, de 1646 áprilisában valószínűleg itt jegyzett be *albumába* egy odavaló barátja [IAA 1515]. Ez a barát, Augustinus Uberus¹⁶ később üdvözlőverset írt Graff 1649 novemberében Wittenbergben megjelentetett *ethica-disputatió*jához.

Ha ezen feltételezésünk igaz, akkor Graff közel másfél évet tölthetett a sziléziai városban és az *inscriptiók* ajánlása és a bejegyzők személye alapján arra következtethetünk, hogy az akkoriban gimnáziumi rangra emelt ottani Magdaléna-gimnáziumban¹⁷

lenek meg, amelyek azonban a ragaszkodás, a tisztelet, de a leereszkedés és a távolságtartás különböző fokozatait is megjeleníthették, és utalhattak a szorosabb vagy kevésbé szoros személyek kapcsolatokra a tulajdonos és a bejegyző között. SCHNABEL (2013) i. m. 236.

- 11 HÁZI Jenő: *Soproni polgárcsaládok 1535-1848. (I-II. kötet)*. Budapest, Akadémiai, 1982, nr. 10447.
- 12 PAYR Sándor: *A soproni evangélikus egyházközség története (I. kötet)*, Sopron, Ev. Egyházközség, 1917, 357.
- 13 HÁZI i. m. nr. 190.; SZÖGI László: *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és akadémiákon 1526–1700*. (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban 17). Budapest, ELTE Levéltár, 2011, nr.357., 2558.; Róla részletesen P. SZABÓ Béla: *A talán első (római) jogi monográfia magyarországi szerző tollából – A soproni Wilhelm Artner Brevisima Discussiója*. In: P. SZABÓ Béla – ÚJVÁRI Emese (szerk.): *Universitas „unius rei”*: Tanulmányok a római jog és továbbélése köréből, Debrecen, DE ÁJK, 2014, 257-295.
- 14 HÁZI (1982) i. m. nr. 10448.; SZÖGI (2011) i. m. nr. 2327., 2562.
- 15 HÁZI (1982) i. m. nr. 4778. „Zu Treu herzigger gedechtniss meine/m/ lieben Herrn Schwagern [...]”
- 16 Uberus 1648. július 20-án iratkozott be Wittenbergben. Vö. *Corpus Inscriptorum Vitebergense*, Sommersemester 1648, Nr. 134. <https://www.civ-online.org/de/service/datenbank/#/> (2021. 12. 15.)
- 17 EITNER, Otmar: *Das St. Maria-Magdalenen-Gymnasium zu Breslau: vom 13. bis zum 20. Jahrhundert. Die Geschichte des ehrwürdigen Gymnasiums. Prominente ehemalige Rektoren und Schüler*, Bad Honnef, Eitner, 2003.

tanult.¹⁸ Erre utal, hogy a bejegyzők egy része ezen intézmény tanáráként [IAA 6138, 6139, 6143, 1583], illetve *inspector*aként [IAA 1561] azonosítható. De beírt az *album*-ba a másik iskola, az Erzsébet-gimnázium *rectora* is [IAA, 1538]. Az egyik bejegyzés [IAA 1586] egyértelműen tanulónak („*alumnus*”) jelöli Graffot.¹⁹ Kap bejegyzéseket a helyi értelmiségi és társadalmi elit tagjaitól is [IAA 6106, 1529,²⁰ 1579, 8519, 11148, 6104], s természetesen sziléziai diáktársai is [IAA 1542, 6156] feltűnnek. A közel húsz boroszlói bejegyzés java 1647 márciusából és április elejéről származik (az utolsó április 14-ről datálódik). Graff ekkor valószínűleg már ismét útra készülődött, hiszen 1647. április 17-én beiratkozott a wittenbergi egyetemre,²¹ és a hónap végén – alig két héttel beiratkozása után – már ott írta alá *album*át az egyetem *rectora*, Jacobus Martini teológus professzor [IAA 6105].²²

4. Öt év Wittenbergben

A szász egyetemi városban született csaknem ötven emlékkönyvi bejegyzés 1647. április vége és 1652 júniusa között keletkezett. Az itt töltött időt 1648 áprilisában néhány hetes lipcsei tartózkodás látszik megtörni tíz *inscriptio* tanúsága szerint.

A wittenbergi bejegyzések 1648 elején kezdenek sűrűsödni és eloszlanak az egész évre, 1649-ben inkább az év első felére esnek. 1650-ben szinte minden hónapra esik egy-egy bejegyzés, de 1651 második felében csak néhány született. A wittenbergi bejegyzések kétötöde a búcsúja hónapjára, 1652 júniusára tehető, tehát valószínűleg ekkor látogatta sorra ismerőseit és ismeretlen célszemélyeit.

Az első wittenbergi beírások elsősorban magyarországi tanulótársaktól származnak: Tarnóczi Márton *magister* [IAA 1533], későbbi bajmóci püspök,²³ a lőcsei Jobus Zabeler, későbbi lőcsei lelkész²⁴ [IAA 1523] és a bélabányai Tobias Engell [IAA 1569,], valószínűleg filozófiát hallgattak és/vagy teológiára készültek. Ezen személyes kapcsolatok is igazolják, hogy Graff az *artes*-fakultás előkészítő kurzusait látogathatta wittenbergi tanulmányai kezdetén.

18 Ezt valószínűsíti, hogy Szögi László legújabb, a boroszlói Erzsébet-gimnázium magyarországi tanulóit listázó jegyzékében Graff nem szerepel. Vö. SZÖGI László: A breszlai (1530-1693) és a görllitzi (1586-1685) akadémiai gimnáziumok Magyarországi hallgatói. *Gerundium – Egyetemtörténeti Közlemények*, 2020/3-4, 169-172.

19 Igaz ugyanakkor, hogy a hivatkozott bejegyző „*Vratislav/iae/ in Elisabetano Histor/iae/ Professor et ad D/ivum/ Magd/alenae/ Bibliothecarius*” titulusa utal a két intézmény szoros kapcsolatára és elbizonytalanít a tanulmányok helye vonatkozásában.

20 Itt az IAA téves évet hoz, 1657-t ír 1647 helyett.

21 SZÖGI (2011) i. m. nr. 4252.

22 *Allgemeine Deutsche Biographie* (XX. Band). Leipzig, Duncker & Humblot, 1884, 510.

23 ZOVÁNYI Jenő: *Magyarországi Protestáns Egyháztörténeti Lexikon*. 3. javított és bővített kiadás. Szerk. LADÁNYI Sándor. Budapest, A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1977, 621-622.

24 ZOVÁNYI i. m. 700.

Az *album* tanúsága szerint hosszabb időre csak egyszer hagyta el Wittenberget, amidőn néhány hétre Lipcsébe utazott 1648 áprilisában. Itt természetesen nem találjuk nyomát beiratkozásának, de Graff kapcsolatba lépett az egyetem ottani notabilitásaival: az egy mást éppen akkoriban váltó két *rector*, (Samuel Mosbach jogászprofesszor,²⁵ [IAA 1551], Johannes Ittigius, filozófia-professzor²⁶ [IAA 1553]), az *artes*-kari dékán [IAA 1545], a jogi kari *senior*, Christoph Preibisius²⁷ [IAA 6107], egy teológus *professor publicus* [IAA 1603], sőt az ottani püspök²⁸ aláírása és *inscriptio*ja [IAA 6103] található meg az emlékkönyvében több diáktárs (elsősorban sziléziaiak) bejegyzése mellett [IAA 1512, 1535, 1570, 1571].

Wittenbergbe visszatérve az emlékkönyvben néhány diáktárs (egy erdélyi) bejegyzése jelenik meg 1648 második felében. Ezek között a legérdekesebb személy a későbbi neves költő, Philip von Zesen [IAA 11151]. De Graff bejegyzést kap ekkoriban a teológiai kar dékánjától [IAA 1554] és egy jogászprofesszortól, Augustinus Strauchtól²⁹ [IAA 1559] is. Lehet, hogy ez utóbbi tény is jelzi, hogy az ifjú már ekkor a jogi tanulmányok felé kezdett orientálódni, de valószínűbb, hogy a professzor távolságtartó bejegyzése csak alkalmi kapcsolat révén került az emlékkönyvbe.

Az bizonyos azonban, hogy 1648. december 20-án diákunkat joghallgatónak titulálja a meissenai Matthias Ranftius *magister*, Graff későbbi *praesese* [IAA 1534], aki *fautor et amicus*-nak³⁰ nevezi őt.

1649-re mindössze nyolc bejegyzés esik, melyek között egy kivételével diáktársak, két erdélyi szász (két erdélyi IAA 6158, 1591], illetve más nemzetbeliek [IAA 1532, 1510, 1513, 1528] tűnnek fel. Utóbbiak közül az egyik joghallgató. [IAA 1522]

Fontos esemény lehetett Graff hallgatói életében, hogy 1649. november 10-én részt vett egy etikai *disputatio*n³¹ mint *respondens*. A wittenbergi szokásoknak megfelelően az *artes*-karon különböző – akkoriban a filozófiai tudáskörébe sorolt – területeken a magukat vitában megpróbálni kívánó hallgatók nem egy professzor, hanem egy a karon oktatási

25 Samuel Morsbach (1584-1649), 1635-től volt a lipcsei jogi kar *assessor*a, majd 1639-től professzora. 1649-ben az *Institutiones*-tanszéket töltötte be. ZEDLER, Johann Heinrich: *Grosses vollständiges Universal-Lexicon Aller Wissenschaftten und Künste* (XXI. Band). Leipzig, Zedler, 1739, 1812.

26 *Neue Deutsche Biographie* (XV. Band). Berlin, Duncker & Humblot, 1987, 305.

27 JÖCHER, Christian Gottlieb: *Allgemeines Gelehrten-Lexicon* (III. Band). Leipzig, Gleditsch, 1751, 1761.

28 Christianus Lange. *Neue Deutsche Biographie* (VI. Band). Berlin, Duncker & Humblot, 1964, 591.

29 ZEDLER i. m. XL. Band, 776-777.; *Neue Deutsche Biographie* (XIV. Band). Berlin, Duncker & Humblot, 1985, 437.

30 „*Praest/ant/issimo ac Eximio D/omi/no [...] L/egum/ Cultori industrio, Fautori et Amico suo plurimum colendo scribeb/at*”

31 *Disputationum Ethicarum Vicesima, Quae est Quinta De Virtutibus Intellectualibus, & in Specie De Prudentia Iudiciaria et Deliberativa* [...] Praeside, M. Matthaeo RANFTIO Misnensi publicè examinandam proponit Gottfridus GRAFF, Pincafeldensis Austrius. ad diem 10. Nove: horis matut: in Auditori Minori. Wittebergae, Röhner, [1649]. RMK III. 1731.

feladatokat ellátó fiatalabb *magister (magister legens)* vezetése alatt készítették és védték meg téziseiket. Graff esetében ez a *magister*, a meißeni Matthias Ranftius, a megelőző években többször töltött már be *praesesi* feladatokat etikai tárgyú vitatkozásokon.

Graff esetében sem lehetünk teljesen bizonyosak abban, hogy a kinek a tollából származnak a tézisek. Mindenesetre a *disputatio*hoz üdvözlő verset írt maga a *praeses* Ranftius és a boroszló barát Uberus, valamint földije, Matthias Langius, „*Sempronio-Hungarus, Ecclesiae Witteb. Diaconus*”.³² Utóbbi verse vélelmezni enged, hogy a munka Grafftól származott.³³

A dolgozat témája egyértelműen utal Graff jogtudomány irányába való tapogatózására, és aláhúzza egyes korabeli *artes*-kari tárgyak és a jogtanulás szoros összefüggését,³⁴ hiszen a bíraskodás és a megfontolás bölcsességéről értekezik, amelyeket az állam fennmaradása legfontosabb tényezői közé sorol. A bölcs bíró, aki jó törvények alapján ítélezhet, a *respublica* oszlopa, s közhatalma gyakorlásában az igazság szeretete és az ésszerűség kell vezesse.³⁵ De a közösség és az egyén jólétéhez a megfelelő ítélőképesség is szükséges,³⁶ aminek élesítéséhez az erkölcsi, politikai és történelmi ismeretek elengedhetetlenek.

Graff 1650-ben tovább folytatta jogi tanulmányait és természetesen ápolta kapcsolatait honfitársaival, felvidéki és erdélyi hallgatókkal [IAA 1521, 1525, 6157] és más diáktársakkal [IAA 1524, 1605]. Ez év márciusában ismét egyértelműen joghallgatónak titulálja egy oktatója [IAA 1588] és egyik diáktársa [IAA 1544]. Az ez évre eső tíz és a következőre eső mindössze három bejegyzés szerzői között egyetemi oktatókat [IAA 1577, 1547], a helyi tisztviselő elit egy tagját [IAA 1552], illetve hallgató társakat azonosíthatunk.

Ekkorra egyre nyilvánvalóbbnak tűnik tanulmányainak jogi irányultsága, egy erdélyi társa joghallgatóként szólítja meg [IAA 1509], s egy emlékkönyvbe jegyezve maga is joghallgatóként jelöli magát 1651 augusztusában [IAA 6521].

1652 első felében nem gyűjt aláírásokat, de az év júniusában annál szorgalmasabban. Az ekkor keltezett másfél tucat beírás azonban már Wittenbergből való távozásának előkészítését jelzi. A soproni és boroszlói időkhöz hasonlóan *inscriptio*kat gyűjt elutazása előtt. A száz elit tagjait keresi fel, például két báró Promnitz ír [IAA 1564, 1565]

32 Utóbb soproni lelkész. ZOVÁNYI i. m. 361.; PAYR i. m. 357-358.

33 „*Sic, Gottfride, Dei dum vives, pace fueris, Sic Tua verba Foro pabula pacis erunt.*”

34 Erről részletesen P. SZABÓ Béla: *A jogi és politikai tanulmányok összefüggései a 17. századi magyarországi peregrinusok példáján*. In: NAGY Gábor – SÁRY Pál – TRINGLI István – VISKOLCZ Noémi (szerk.): *Társadalom és jog a közép- és kora újkor Magyarországon. Jogtörténeti tanulmányok*. Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2021, 90-100.

35 „*Essentialia prudentis Iudicis requisita sunt ponenda & distinctè explicanda, qua tria esse viderent: Publica autoritate iudicium exercere; 2. Amore justitiae id peragere. 3. Secundum rectam rationem pronunciare.*” RANFTIUS – GRAFF i. m. 2. §.

36 „*Tandem ad vitam recte instituendam et Rempublicam bene gubernandam non tantum legum ferendarum et iudiciorum juxta exercendorum scientia, sed et facultas recte deliberandi de rebus illis et decernendi eae, quae et ad Rempublicam conservandam et ad singulorum civium commodum ac vitam tranquillam procurandam faciunt, requiritur.*” RANFTIUS – GRAFF i. m. 7-8. §.

*sententiákat az albumba.*³⁷ De végig járja az egyetem jó néhány tanárát is, így beír az emlékkönyvbe a *rector* [IAA 1555], a bölcész dékán [IAA 6111] és hat bölcészprofesszor [IAA 6127, 6112, 6113, 6114, 6115] is. Utóbbiak között a kor jelentős tudós személyiségei is felsorakoznak, – így például a híres ortodox lutheránus teológus Abraham Calovius³⁸ [IAA 6101], – növelve a magyarországi vándordiák *albumának* presztízsét, annak ellenére, hogy ezen bejegyzéseknél nincs nyoma személyes hangvételnek. De nem maradnak el más karok tanárai [IAA 1558, 1546], illetve a Graff környezetéhez tartozó diáktársak sem [IAA 1526, 1531, 1584]. Egyikük ajánlása az *album* tulajdonosát *legum candidatusnak* jelöli [IAA 1585], ami a jogi tanulmányokban való előrehaladását jelzi.³⁹ Éppen ezért furcsa, hogy az utolsó wittenbergi hónap bejegyzői között csak egyetlen jogászprofesszort találunk. Igaz ez a tanár jelentős szerepet töltött be Graff egyetemi pályafutásában, hiszen a wittenbergi tartózkodás utolsó nagy eseményén, jogi *disputatióján* a bejegyző Gottfridus Suevus jogászprofesszor⁴⁰ [IAA 6110] töltötte be a *praeses* szerepét 1652. június 24-én. Graff *disputatiója*⁴¹ egy Suevus professzor által szervezett, legalább tizenöt vitából álló sorozat egyik állomásaként került megrendezésre és szövege kinyomtatásra. A legváltozatosabb magánjogi témákat feldolgozó vitairatok között a pinkafői *peregrinusra* a telki- és személyes szolgálomak témaköre jutott, amelyet széles korabeli szakirodalom alapján 12 egyszerű tézisbe foglalva, de a téziseket bőséges jegyzetekkel kísérvé tárgyal. A címnek megfelelően szól néhány, a tulajdonost megillető jogról, kiemelten az ajándékozásról. A vitairathoz 11 pontból álló *Addimenta* járul, amely a szász jog néhány, a fő témához kapcsolódó kérdését járja körül.

5. Tübingeni kapcsolatépítés

Érdekes módon Graff rögtön a vita után elindulhatott Wittenbergből délnyugat felé, mivel a két-három napi járóföldre fekvő szászországi Bad Kösenben az ottani iskola

37 A két bejegyzés jellemzően az *album* legelejen található, ami jelzi a bejegyzők kiemelt társadalmi státuszát. Az ajánlás hiánya pedig a kapcsolat nem túl személyes, protokolláris jellegére enged következtetni.

38 *Allgemeine Deutsche Biographie* (III. Band). Leipzig, Duncker & Humblot, 1876, 712-715.; *Neue Deutsche Biographie* (III. Band). Berlin, Duncker & Humblot, 1957, 99-100.

39 A nagyszebeni Paulus Francisci ajánlása a következőképpen szól: „*Paucis hūc Eximio ac Literatiss/im/o D/omi/no Possessori, L/egum/ Cultori industrio, Commensali ac Amico suo sva-visimo gratificari voluit ac debuī?*”. Francisci írja Graff emlékkönyvébe a jelen tanulmány mot-tójaként választott Tacitus szöveghelyet is. Francisci utóbb nagyszebeni *rector*, majd több szász közösségben lekipásztor lett. SZABÓ Miklós – TONK Sándor: *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521-1700*. Szeged, JATE, 1992, nr. 2214.

40 ZEDLER i. m. XL. Band, 1762-1763.

41 *Thesium Justinianearum Velitatio Septima, De Servitutibus Dominioque Rerum Singularum Civili*. Qvam [...] Praeside [...] Dn. Gottfrido SUEVO [...] Patrono suo atque Praeceptore sub-missie colendo, defendet Gottfridus GRAFF, Pinckafeldensis Austrius, ad. d. [...] Junij, in Academia Jctorum. Wittebergae, Hake [1652]. VD17 14:060972M.

rectora írt be az *albumába*, már 28-án. Ezután a közeli, Saale-menti Naumburgban kapott két bejegyzést [IAA 8521,⁴² 6142]. Egy hétre rá, s 150 kilométerrel délebbre a felsőfrankföldi Arzbergben a városka két értelmiségije, a lelkész és a „*magister*” [IAA 1602, 1580], néhány napra rá a közeli Wunsiedelben a nyomdász jegyzett be az emlékkönyvébe [IAA 8523].

Nem rekonstruálhatjuk további Tübingenbe vezető útvonalát és azt sem, mikor érkezett a Neckar-parti egyetemi városba, ahol alig több mint két és fél hónapot töltött. Az egyetem anyakönyvébe augusztus 29-én írták be a nevét: „*Gotfridus Grave Austriacus*.”⁴³

Az *album* igazolja, hogy az itt töltött rövid idő alatt kapcsolatokat keresett az ottani neves jogászprofesszorokkal. A neves *Pandecta*-professzor, Wolfgangus Adamus Lauterbach⁴⁴ [IAA 1557] már beiratkozása előtt néhány nappal bejegyzett az emlékkönyvébe, s rövidesen a kánonista Johannes Wurmser⁴⁵ [IAA 8524], és a jogász *prorector* Joachim Wibelius⁴⁶ [IAA 8520] is kezébe vette a könyvecskét.

Ezen professzori *inscriptiók* mellett mindössze három német nemes (valószínűleg az egyetem hallgatói) dedikáció nélküli kézjegyet és jelmondatát találjuk ebből az időből Graff emlékkönyvében [IAA 1563, 8522, 1562]. A jogászprofesszorok felkeresése egyértelműen későbbi törekvéseinek jele és saját tekintélyét, illetve *albumának* értékét növelő célja volt, hiszen nem hallgathatta hosszabb időn keresztül ezen tanárok előadásait. Ugyanígy presztízs-okokra vezethető vissza, hogy csak nemes diákoktól szerzett be aláírásokat.

A tübingeni néhány hét alatt nem feltételezhetünk folyamatos és komoly elmélyülést a jogtudományokban. De a korban nagyon gyakran megfigyelhető, hogy a *peregrinusok* egy-egy egyetemen hosszabb időn át tanulván máshol csak rövidebb időt töltöttek el, annak ellenére is, hogy beiratkoztak az egyetem anyakönyvébe. Más esetekben pedig az figyelhető meg, hogy akár hosszabb időt tölthettek a vándordiákok egy főiskolán anélkül, hogy nevük megjelenne a matrikulában. Graff tübingeni tartózkodása az első csoportba tartozik: valószínűleg tájékozódott az ottani lehetőségekről, kapcsolatot keresett a jogászprofesszorokkal, de valamilyen okból úgy döntött, hogy tovább vándorol.

42 Ennél a bejegyzésnél valószínűleg téves az IAA helymegjelölése (Nürnberg).

43 BÜRK, Albert – WILLE, Wilhelm (Hg.): *Die Matrikeln der Universität Tübingen*. Band 2. 1600-1710. Tübingen, Universitätsbibliothek Tübingen, 1953, nr. 23889.; SZÖGI (2011) jegyzéke a származási hely megjelölése miatt nem hozza Graff itteni beiratkozását szemben a wittenbergi és strassburgi immatrikulációkkal, ahol a pinkafői illetőség is megjelent.

44 Wolfgang Adam Lauterbach (1616-1678), jénai és lipcsei tanulmányok után 1648-tól haláláig tübingeni *Pandecta*-professzor. Az *usus modernus iuris Romani in foro Germanico* egyik legjelesebb német képviselője. *Neue Deutsche Biographie (XIII. Band)*. Berlin, Duncker & Humblot, 1982, 736-738.

45 Johann Wurmser (1599-1659), 1646-tól tübingeni kánon- és hűbérjog jogászprofesszor. SCHOLL, Reinhold: *Die Bildnissammlung der Universität Tübingen, 1477 bis 1927*. (Schriften des Vereins für Württembergische Familienkunde, Heft 2). Stuttgart, Verlag Müller, 1927.

46 Joachim Wibel (1593-1653), ügyvédi és bírói gyakorlati tevékenysége után tübingeni büntető- és hűbérjog-professzor, aki 1640 és 1651 között ötször volt az egyetem *rectora*. ZEDLER i. m. LV. Band, 1601.

6. Strassburgi évek – megszakítással

Az utolsó tübingeni bejegyzés után három nappal ugyanis már Strassburgban, a magyarországi *peregrinusok* előtt ekkoriban rendkívül népszerű jogi karra iratkozott be joghallgatónak, 1652. szeptember 25-én.⁴⁷ Az emlékkönyvi bejegyzések azonban csak egy év múlva 1653 szeptemberében folytatódnak és a negyedszáz bejegyzés csaknem négyéves időtartamra oszlik el. 1654-re kilenc, míg az utolsó, 1657-es első félévre 16 beírás esik. 1654 júniusa és 1657 márciusa között csak három bejegyzés született az emlékkönyvben, azok viszont nem Strassburghoz köthetők: valószínűleg ezen időszak jelentős részét máshol töltötte.

Az elzászi metropolishoz köthető bejegyzések csak Graff odaérkezés után egy évvel jelennek meg az *albumban*. Az 1653. évre egyetlen *inscriptio*ja a strassburgi katedróját éppen rostockira cserélő teológia professortól, Johannes Georgius Dorscheustól⁴⁸ származik. A következő évben a pinkafői alaposan elmerülhetett jogi tanulmányaiban. Ezt nem csak a kar vezető jogászprofesszorától Johannes Otto Tabortól⁴⁹ származó bejegyzés mutatja, hanem az is, hogy diáktársai közül többen joghallgatónak titulálják [IAA 1507, 1520, 1578]. Soproni honfitársa, Matthias Rauchius „*Juris Utriusque Licenciatus*”-nak jelöli Graffot, ami – szoros értelemben véve – azt jelentette, hogy Graff minden előzetes vizsga-feltételt teljesített, amely a mindkét jog doktora cím elnyeréséhez szükséges volt [IAA 1566]. De nem hiányoznak a további professzori bejegyzések sem [IAA 6102, 1556].

A jogi tanulmányai megkoronázását jelenthető doktori cím megszerzése előtt azonban – legalább is az *album* alapján ez feltételezhető – a jelölt elutazhatott Strassburgból.

A bejegyzések alapján azt látjuk, hogy legalább 1654 júniusa és 1656 májusa között Hessen tartományban, valószínűleg a Frankfurt am Main melletti Idstein városkájában tartózkodhatott. Az ezen két időpontból származó *inscriptio* közé egy wiesbadeni jegyzés illeszkedik be. Az első idsteini ajánlás *legum candidatus*nak nevezi Graffot [IAA 6144], míg a másodikban egy odavaló tanácsnok (*consiliarius*) nevezi őt barátjának [IAA 1540]. Egyéb források híján ugyan nem lehetünk bizonyosak benne, de valószínű, hogy Gottfridus ezen két évben Hessenben hivatalnokoskodhatott, talán azért, hogy a doktori cím megszerzéséhez szükséges költségeket előteremtse. 1655 decemberében a közeli Wiesbadenben, egy barátja jegyzett az emlékkönyvbe, Henricus Schröderus *magister* [IAA 1572], aki utóbb Graff doktori *disputatio*jához üdvözlő verset is írt.

47 SZÖGI (2011) i. m. nr. 2356. Az '50-es évek első felében beiratkozó 20 magyarországi, illetve erdélyi *peregrinus*ból heten jogot hallgattak az elzászi metropolisban folytatva az előző *quinquenniumban* kezdődő folyamatot. 1651 és 1655 között öt jogi- (köztük egy doktori), valamint két politikai *disputatio*t védtek meg a Kárpát-medencéből származó joghallgatók.

48 *Neue Deutsche Biographie* (IV. Band). Berlin, Duncker & Humblot, 1959, 87.; *Allgemeine Deutsche Biographie* (V. Band). Leipzig, Duncker & Humblot, 1877, 363.

49 *Allgemeine Deutsche Biographie* (XXXVII. Band). Leipzig, Duncker & Humblot, 1894, 337-339. Tabornak az '50-es évek elején több magyarországi tanítványa is volt, mint azt a *disputatio*ik igazolják.

1657 elejére valószínűleg minden akadály elhárulhatott az elől, hogy Graff megkísérelhesse a régóta áhított jogi doktori cím megszerzését. Februárban térhetett vissza Strassburgba, mivel 5-én beírták nevét a *Matricula Candidatorum Iuris*ba, és 11-én sikerrel letette az *exament*,⁵⁰ ami alapján nyilvános vitára bocsátották. Márciusban Johannes Sebastianus Gambs *Institutio-professor*⁵¹ rendkívül meleg szavakkal *utriusque juris doctorandusként* üdvözli a Pinkafőtől messze vetődött diákokat [IAA 1596].

Gottfridus Graff doktori *disputatióját*⁵² május 9-én védte meg a jogi kar illetékes testülete és az érdeklődők előtt. A strassburgi előírásoknak megfelelően a vita *praeses* nélkül zajlott, feltételezhetjük tehát, hogy a szöveg kidolgozása a *candidatus* érdeme lehetett.⁵³ A 43 téziszből álló dolgozat azokat a tényállásokat és jogviszonyokat elemzi a korban elvárt alaposággal, ahol az egyik félnek visszatartási joga lehet igényei érvényesítése érdekében. A záloghitelező, a bérbeadó, a feleség, az örökösök mellett a beruházások miatti *retentio* is vizsgálata tárgyát képezi néhány – skolasztikusnak is nevezhető – elméletieskedő kérdéskör mellett.

Graff emlékkönyvének a védelem utáni hetekből származó bejegyzései – származzanak azok a helyi jogi kar igen neves professzoraitól (Biccus⁵⁴ *Codex*- [IAA 32] és Rebhan *Pandecta*-professzoroktól⁵⁵ [IAA 6126⁵⁶], valamint a szívélyes ajánlást író Böckler⁵⁷

50 KNOD, Gustav C.: *Die alten Matrikeln der Universität Strassburg. 1621 bis 1793 (II. Band)*, Strassburg, Trübner, 1897, 513.

51 Johannes Sebastian Gambs (1621-1658), strassburgi születésű jogász, aki 1647-ben lett jogi doktor. Előbb a strassburgi gimnázium ékesszólás tanára, majd 1654-től az egyetem jogászprofesszora. BERGER-LEVRAULT, Oscar: *Annales des professeurs des académies et universités Alsaciennes 1525-1872*. Nancy, Berger-Levrault, 1891, 42.

52 *Disputatio Inauguralis De Retentione*, qvam [...] pro consequendis Svmmis In Vtroque Ivre Honoribus ac Privilegiis, publico & solenni examini submittit Gottfridvs GRAFF / Austriacus ad. d. ... Maii. Argentorati, Spoor [1657]. VD17 14:024286Q

53 Hasonlóképpen *praeses* nélkül védett Strassburgban néhány évvel korábban a pozsonyi Jacobus Szelleczky jun. is, aki viszont nem szerepel a *Matricula candidatorum juris*-ban. Vö. KNOD i. m.

54 Georgius Biccus (1603-1657) bautzeni születésű jogász, aki Strassburgban Berneggernél tanult, majd 1630-ban lett jogi doktor, 1637-től előbb *Institutio*, majd *Pandecta*-professzor és a Szent-Tamás kolostor kanonokja volt. Graff otléte alatt „*Colleg/ii/ Decanus et Senior*”. JÖCHER, Christian Gottlieb: *Allgemeines Gelehrten-Lexicon (I. Band)*. Leipzig, Gleditsch, 1732, 426.

55 Johann Rebhan (1604-1689), jénai, altdorfi és strassburgi tanulmányok után utóbbi helyen előbb az *Institutiones*, majd *Codex*- és hűbérjog professzora volt, kilencszer az egyetem *rectora* és 36-szor a jogi kar dékánja. JÖCHER i. m. (III. Band), 1944.

56 Az IAA itt téves évet olvas, a helyes 1657 helyett 1652 szerepel.

57 Heinrich Böckler, (1611-1672), 1637-től a retorika professzora Strassburgban. 1648-1652 között Svédországban, majd újra Strassburgban tanított történelmet és *politikát*. *Allgemeine Deutsche Biographie (II. Band)*. Leipzig, Duncker & Humblot, 1875, 792-793.; *Neue Deutsche Biographie (II. Band)*. Berlin, Duncker & Humblot, 1955, 372-373. Vö. PHILIPP, Michael: *Bernegger – Schaller – Boeckler. Die Straßburger historische Schule der Politikwissenschaft im 17. Jahrhundert*. In: MARTI, Hanspeter – SEIDEL, Robert: *Die Universität Straßburg zwischen Spät-*

politica-tanártól [IAA 1595]), más egyetemi notabilitásoktól (a teológus *rector*tól [IAA 6108]) vagy városi hivatalnokoktól (egy jogi doktor strassburgi tanácsostól, [IAA 24], egy magyar kapcsolatokkal is rendelkező strassburgi ügyvédtől,⁵⁸ [IAA 1541], és más helyi tisztségviselőktől [IAA 6128, 1550,1549]) és diáktársaktól [IAA 1574, 1587, 1517, 1508, 1582, 1592] – többségükben „csak” a *doctorandus* megjelölést használták az *album* tulajdonosa vonatkozásában. A bejegyzések és más források tanúsága szerint tehát a doktori *disputációját* megvédő Graffot nem avatták jogi doktorrá.⁵⁹ Ennek okát jelenleg nem ismerhetjük.

Ahogy az Wittenbergben is történt, elutazása előtt még jónéhány bejegyzést gyűjtött *albumába*. Az utolsó strassburgi bejegyzés 1657. május 29-éről datálódik. Graff tehát három héttel doktori *disputatiója* után elhagyta a várost. Egy hétre rá már Ulmban [IAA 11153], majd néhány napra Augsburgban egy ottani ügyvédtől [IAA 1536] kap baráti szavakat. Tíz nap múlva Regensburgban egy strassburgi származású *JU doctorandus* írt be *albumába*, aki az átutazót – következetesen – szintén *doctorandus*-nak nevezte [IAA 1519].

A láthatóan Magyarország felé utazó Graff nyomai itt elvesznek. Későbbi sorsáról – esetleges soproni vagy határvidéki tevékenységéről – egyelőre hiányzik bármiféle forrás.

Tűri a vitát, hogy mennyiben tarthat számot Graff a magyarországi peregrináció-történet és – jogi tanulmányai okán – a magyar jogtörténet érdeklődésére, hiszen beiratkozásai alkalmával és *disputatiói* címlapján következetesen *Austrius*-nak jelölte magát. Egyrészt a peregrináció-kutatás módszertana indokolhatja ezt, másrészt az, hogy Graffot néhány magyarországi (sőt erdélyi) kapcsolata is honfitársként (*conterraneus*). Jogtörténetileg pedig mindenképpen indokolja a tudós jogi hatásokkal (*kaysersliches Recht*) átítatott alsó-ausztriai jogrendnek és a helyi jogszokásoknak a századokig tartó elzálogosításból és a határmentiségből fakadó egymásra hatása, esetleges konfliktusa.⁶⁰ Természetesen nem lehetünk bizonyosak, hogy Graff visszatért szülőhelyére. De ha így történt volna, képzettsége mindenképpen lehetővé tette volna szakértő jogászi működését.

humanismus und Französischer Revolution. Wien-Köln-Weimar, Böhlau Verlag, 2018, 133-337.

58 Georgius Samuel Hasenloffius 1658 júliusában védte meg doktori *disputációját* (VD17 14:025695Q), ennek ellenére 1657-ban már ügyvédkedett Strassburgban: „[h]oc [tempore] Majoris et Minoris Consilij Inchytae Reipubl[ic]ae] Argentinens[is] juratus Vice Procurator et Advocatus.” Korábban (1651-ben) egy Tabor professzor által prezidiált vitán a pozsonyi Johannes Beigler *respondens*-társa volt. Vö. RMK 1777 és 6313.

59 *A Matricula Candidatorum Iuris* modern kiadásában nincs utalás arra, hogy doktorrá avatták volna. Vö. KNOD i. m. Az említett forrás szerint viszonylag gyakran előfordult a *disputatió*n túleső hallgatókkal, hogy mégsem szerezték meg a doktori jelvényeket. Az avatásra egyébként egyes esetekben néhány héttel, máskor hónapokkal a *disputatio* után került sor.

60 Erről részletesen BARISKA i. m. 90-113. különösen 110.